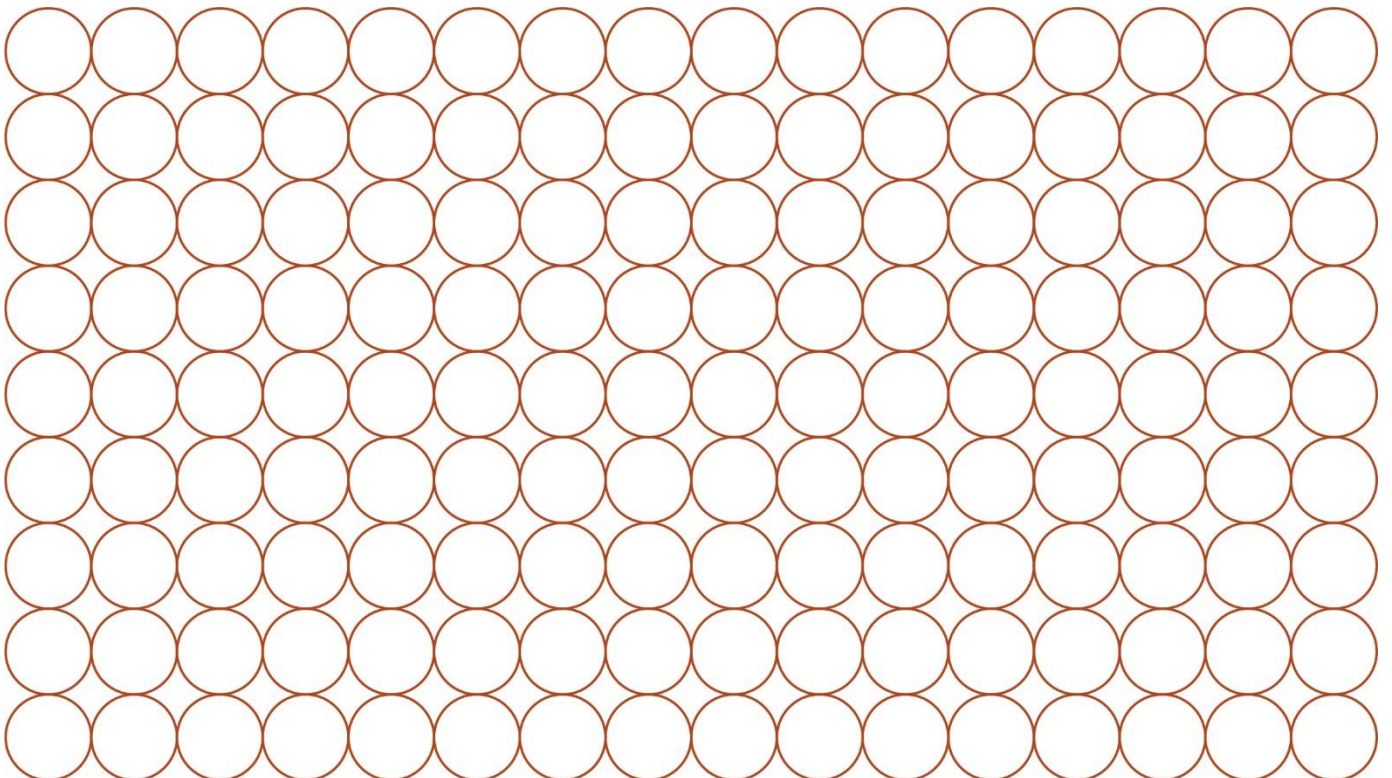

Kommentarmaterial till kursplanen i modersmål – jiddisch som nationellt minoritetsspråk

Grundskolan

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri
PDF från Skolverkets webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

ISBN: 978-91-7559-474-3

Skolverket, Stockholm 2022

Innehåll

Inledning	4
Om skolämnet modersmål utom och som nationellt minoritetsspråk..	5
Kommentarer till kursplanens syfte.....	6
Kursplanens långsiktiga mål	10
Kommentarer till kursplanens centrala innehåll	11
Innehållet i ämnet modersmål – jiddisch som nationellt minoritetsspråk	11
Läsa och skriva	12
Tala, lyssna och samtala	18
Texter.....	22
Språkbruk.....	24
Jiddischkultur	27
Kommentarer till kursplanens betygskriterier	31
Betygskriterierna i ämnet modersmål – jiddisch som nationellt minoritetsspråk....	32
Betygskriterierna i årskurs 6 och 9 inom ramen för jiddisch som förstaspråk.....	33
Betygskriterierna i årskurs 6 och 9 inom ramen för jiddisch som andraspråk.....	36

Inledning

Till varje kursplan finns ett kommentarmaterial. Det riktar sig till lärare, rektorer och andra som är verksamma inom skolväsendet. Avsikten med materialet är att ge en bredare och djupare förståelse för de urval och ställningstaganden som ligger bakom texten i kursplanen. Materialet beskriver också hur det centrala innehållet utvecklas över årskurserna och vad lärare kan fokusera på när de gör bedömningar i relation till betygskriterierna.

Formuleringar som är hämtade direkt från kursplanen är genomgående kursiverade i texten.

Om skolämnet modersmål utom och som nationellt minoritetsspråk

Kursplanen i modersmål består av två avsnitt: modersmål utom nationella minoritetsspråk och modersmål som nationellt minoritetsspråk – finska, jiddisch, meänkieli och romani chib.

Samiska är ett ämne i sameskolan. Vid modersmålsundervisning i samiska används den kursplan som gäller för ämnet samiska i sameskolan.

Kursplanerna i ämnet modersmål som nationellt minoritetsspråk och ämnet samiska har två spår: förstaspråk och andraspråk. Kursplanen i modersmål utom nationellt minoritetsspråk har endast förstaspråksspår.

Kommentarer till kursplanens syfte

Syftestexten riktar sig till läraren och beskriver de övergripande målsättningar som ska gälla för undervisningen i det aktuella ämnet. Syftet är därför en viktig del när lärare planerar och genomför undervisningen. Syftestexten avslutas med ett antal långsiktiga mål som avgränsar de delar av syftet som ligger till grund för betygskriterierna.

Syftet med undervisningen i ämnet modersmål – jiddisch som nationellt minoritetsspråk är att ge eleverna möjlighet att utvecklas till flerspråkiga individer med flerkulturell identitet. Det blir möjligt genom att eleverna i undervisningen utvecklar kunskaper i och om de nationella minoritetsspråken och den nationella minoritetens kultur.

Kursplanen lyfter tydligt fram ämnets två ben, språk och kultur. De nationella minoritetsspråken är viktiga kulturbärare som förenar de nationella minoriteterna i Sverige med människor som talar samma språk i andra delar av världen.

Flerspråkighet

Kursplanen anger att eleverna genom undervisningen i det nationella minoritetsspråket ska ges möjlighet att utveckla *sin flerspråkighet*. Det innebär att eleverna ska kunna använda både minoritetsspråket, svenska och andra språk när de kommunicerar med andra, beroende på vilken situation de befinner sig i. Detta är en förmåga som gör det möjligt att röra sig mellan olika sociala och kulturella sammanhang och förflytta sig mellan olika utbildningssammanhang och arbetsmarknader. Att utveckla sin flerspråkighet skänker individen stor trygghet och säkerhet och bidrar till att hon eller han kan utveckla *sin förståelse av omvärlden*.

Identitet

Kursplanen anger vidare att eleverna ska ges möjlighet att utveckla *sin identitet*. Det betyder att undervisningen ska stödja elevernas identitetsutveckling, i nära samspel med deras språkutveckling. I sammanhanget är det viktigt att betona att en människas identitet är flerdimensionell och ofta präglad av tillhörighet till flera kulturer. Genom undervisningen i minoritetsspråket får eleverna möjlighet att utveckla flerkulturella identiteter på egna villkor. Det är betydelsefullt att det är en identitet som de själva har definierat och som de har möjlighet att reflektera medvetet över. Kursplanen lämnar utrymme för att eleverna kan känna olika stark tillhörighet till sin nationella minoritetskultur, precis som att förkunskaperna i språket kan variera.

Intresse för minoritetsspråket

Undervisningen ska *stimulera elevernas intresse för att samtala, läsa och skriva på det nationella minoritetsspråket*. Intresse är grundläggande för att vilja närma sig språken. Genom intresse ökar förutsättningarna för eleverna att tillägna sig innehållet i undervisningen och deras vilja att lära på egen hand. Att unga människor utvecklar intresse för det nationella minoritetsspråket är betydelsefullt för att språken ska fortsätta användas, utvecklas och vara livskraftiga i den privata sfären såväl som i samhälls- och arbetslivet.

Texter

I undervisningen ska eleverna möta *texter på språket i olika genrer*. Genom mötet med texter på det nationella minoritetsspråket i olika genrer ges eleverna möjlighet att utveckla både sitt språk och sin förståelse av den språkliga och kulturella mångfalden i samhället. Att eleverna får möta texter ur olika genrer och medier är viktigt för att de ska kunna utveckla en bred språklig repertoar och förmåga att uttrycka sig tydligt i olika sammanhang.

Allsidig kommunikativ förmåga

Undervisningen i det nationella minoritetsspråket ska ge eleverna möjlighet att utveckla en *allsidig kommunikativ förmåga*. I en sådan förmåga ingår såväl sociala som interkulturella och språkliga aspekter. Det innebär att man kan anpassa sitt språk till olika situationer, syften och mottagare. I en social och kulturell förmåga ingår att så långt som möjligt känna till och använda koder och det språkbruk som behövs för att kunna kommunicera i både formella och informella situationer. Ibland uppstår situationer där man försöker förmedla ett budskap, men upplever att man inte lyckas nå fram till mottagaren. Då kan eleverna få stöd av olika strategier i sin interaktion. Det kan handla om att kompensera med hjälp av till exempel frågor, omformuleringar och kroppsspråk.

Den kommunikativa förmågan innefattar även en *språklig säkerhet i tal och skrift*. För att kunna kommunicera krävs förutom ett ordförråd även kunskap om vissa av språkets strukturella regler. Det innebär att man i möjligaste mån behärskar språkets form, det vill säga fraseologi, uttal, prosodi, stavning och grammatik. Syftet med detta är att utveckla komplexiteten och precisionen i elevens språk både muntligt och skriftligt. Med kunskaper om språkets form kan eleverna utveckla förmågan att uttrycka sig och kommunicera i allt mer avancerade och krävande sammanhang.

Tilltro till sin språkförmåga

Undervisningen i det nationella minoritetsspråket syftar till att eleverna ska utveckla *tilltro till sin förmåga att uttrycka sig i olika sammanhang och för skilda syften*. Kursplanen lyfter fram vikten av tilltro eftersom detta är grundläggande

för att våga uttrycka sig. Att ha modet att använda språket är en förutsättning för att utveckla nya kunskaper om det. Genom att utforska och utveckla en bred språklig repertoar kan eleverna bli bättre på att formulera sig. Därigenom får de en större möjlighet att uttrycka sina egna åsikter. Den som har utvecklat tilltro till sin förmåga att kommunicera får lättare att möta nya människor och platser och därigenom lämna invanda språkliga miljöer. Trygghet och språklig säkerhet gör också att man kan vara den man är på fler än ett språk.

Kursplanen anger även att eleverna ska utveckla kunskaper om *hur man formulerar sig och samspelar med andra i tal och skrift*. Många elever känner tilltro och säkerhet när de samtalar om känslor och erfarenheter i den privata sfären, men däremot större osäkerhet när de uttrycker sig på minoritetsspråket i offentliga miljöer. Genom att sätta ord på sina åsikter, tankar och upplevelser kan eleverna utveckla en större språklig repertoar för att kommunicera i både informella och formella sammanhang. Insikter i hur språkbruk varierar ökar ytterligare deras möjligheter att medvetet kunna anpassa språkbruket. Därför anger kursplanen att eleverna ska ges möjlighet att utveckla medvetenhet om *hur språkbruket varierar beroende på situation och sociala sammanhang*.

Den nationella minoritetens historia, kulturella uttryck och traditioner

Kursplanen anger att undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om den nationella minoritetens historia, kulturella uttryck och traditioner. I anslutning till detta syfte ska eleverna även ges förutsättningar att utveckla kunskaper om den nationella minoritetens *musik, litteratur och andra estetiska uttrycksformer*. Kunskaper om det egna kulturarvet kan ge eleverna ökad självkänsla och en större trygghet, något som kan bidra till utvecklingen av deras personliga och kulturella identiteter. De inledande skrivningarna i kursplanen om att det är betydelsefullt att ha ett rikt och varierat språk för *att kunna förstå och verka i ett samhälle där kulturer, livsåskådningar, generationer och språk möts* vill peka på att ämnet modersmål, liksom alla andra språkämnen, har som ett av sina viktigaste uppdrag att ge eleverna möjlighet att kommunicera med sin omvärld.

Fördjupade kunskaper om den nationella minoritetens historia, kulturella uttryck och traditioner kan utgöra en kunskapslänk mellan generationerna och ge eleverna större möjlighet att reflektera över sin egen livssituation. Sådana kunskaper kan även underlätta för eleverna att förstå nyanser, referenser och underförstådda betydelser i språket vid möten med människor och exempelvis litteratur och film.

Språkets ursprung, utveckling och nutida status

Genom undervisningen i det nationella minoritetsspråket ska eleverna ges förutsättningar att utveckla kunskaper om minoritetsspråkets *ursprung, utveckling och nutida status*. Dessa kunskaper ger eleverna en ökad möjlighet att förstå den

nationella minoritetens och språkets historiska och kulturella utveckling. Språket har utvecklats utifrån den miljö, den omgivning och de näringar som funnits där minoriteten har levt. Språket har också utvecklats genom möten med andra folk- och språkgrupper. Ord- och begreppsförråd, liksom bruk av talesätt och idiomatik, speglar därigenom den nationella minoritetens kulturella utveckling.

Språklig utveckling ska inte enbart betraktas ur ett historiskt perspektiv utan är en ständigt pågående process. Revitalisering syftar till att stärka och stötta språkets ställning så att det blir livskraftigt och kan leva vidare. Kunskaper om den nationella minoritetens organisationer och institutioner som arbetar för att främja den nationella minoritetens språk och kultur är av vikt ur demokratisk synvinkel. Sådana kunskaper kan bidra till att stärka elevernas möjligheter att engagera sig i frågor som rör den egna minoriteten.

Kursplanens långsiktiga mål

Kursplanens syftestext avslutas med ett antal långsiktiga mål. Dessa är avgränsade till de delar av syftet som ligger till grund för betygskriterierna. De långsiktiga målen innehåller inte sådant som elevernas socioemotionella utveckling, värderingar, beteenden eller intresse för ämnet. Dessa områden är viktiga när lärarna planerar, genomför och utvärderar sin egen undervisning, men ska inte vara underlag för bedömning och betygssättning.

De långsiktiga målen i ämnet modersmål – jiddisch som nationellt minoritetsspråk är:

- *förmåga att formulera sig och kommunicera i tal och skrift, urskilja språkliga strukturer och följa språkliga normer,*
- *förmåga att anpassa språket efter olika syften, mottagare och sammanhang,*
- *förståelse av jiddisch i tal och skrift,*
- *kunskaper om sociala, historiska och kulturella företeelser i miljöer där språket används, och*
- *kunskaper om språkets ursprung, utveckling och nutida status.*

Kommentarer till kursplanens centrala innehåll

Det centrala innehållet i kursplanen anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. Det är uppdelat i kunskapsområden som i sin tur består av ett antal innehållspunkter. Dessa ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt och väga olika tungt i undervisningen. I planeringen kan de enskilda punkterna i det centrala innehållet kräva olika mycket utrymme i undervisningen, beroende på vad de omfattar och på elevgruppens behov och förutsättningar. Kunskapsområdena bör alltså inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpligt för att uppnå syftet med undervisningen för elevgruppen.

Exempel i innehållet

I det centrala innehållet förekommer vissa exempel. De förtydligar innehållets inriktning, men är inte uttryck för att de bör prioriteras framför andra alternativ. Till exempel anges i årskurserna 7–9 att eleverna ska möta innehållet *beskrivande, förklarande, instruerande och argumenterande texter, till exempel tidningsartiklar och arbetsbeskrivningar*. Det innebär att beskrivande, förklarande, instruerande och argumenterande texter är obligatoriskt innehåll i årskurserna 7–9. Däremot kan undervisningen lika väl som att behandla tidningsartiklar och arbetsbeskrivningar ta upp debattinlägg, instruktionsmanualer eller helt andra beskrivande, förklarande, instruerande och argumenterande texter.

Innehållet i ämnet modersmål – jiddisch som nationellt minoritetsspråk

Indelningen av kunskapsområden i det centrala innehållet i modersmål – jiddisch som nationellt minoritetsspråk är inte helt enkel att göra. Vilka områden man än väljer ut så tenderar innehållsbeskrivningarna att överlappa varandra. Språkbruk är till exempel något som med nödvändighet ingår i alla områden. Det är inte möjligt att läsa och skriva utan att bruka språket, och det finns inte heller några texter som skapas utan språk. Indelningarna bör därför i första hand ses som ett sätt att strukturera och presentera innehållet i undervisningen på, och inte som enskilda undervisningsmoment.

Texten som följer nedan kommenterar det centrala innehållet med utgångspunkt i de fem kunskapsområdena: ”Läsa och skriva”, ”Tala, lyssna och samtala”, ”Texter”, ”Språkbruk” samt ”Jiddischkultur”.

Jiddisch som förstaspråk och andraspråk

Syftet med kursplanerna i de nationella minoritetsspråken är att bevara, utveckla och ge möjlighet att revitalisera ett språk som gått förlorat i föräldragenerationen eller ännu tidigare, till följd av den svaga ställning som de nationella minoritetsspråken haft under lång tid. Kursplanen i modersmål – jiddisch som nationellt minoritetsspråk är därför konstruerad med utgångspunkt i ett förstaspråk och ett andraspråk. Det centrala innehållet i jiddisch som andraspråk är anpassat för elever som ska lära sig jiddisch som nybörjarspråk.

Förstaspråk definieras ofta som det språk man börjar lära sig i tidig ålder, som elevens modersmål eller elevens starkaste språk. Andraspråk definieras som språket som eleven lär sig efter att helt eller delvis ha tillägnat sig sitt förstaspråk (modersmål) och vars inläring äger rum i en miljö där språket används i naturlig kommunikation.

Eleverna som läser jiddisch som andraspråk har olika möjligheter att utveckla sitt språk i en miljö där många använder språket. Därför syftar benämningen jiddisch som andraspråk snarare till att beskriva den kunskapsnivå som eleverna förväntas ha vid början av sin modersmålsundervisning.

Det finns ett centralt innehåll för jiddisch som förstaspråk och ett för jiddisch som andraspråk. Kunskapsområdena ”Läsa och skriva”, ”Tala, lyssna och samtala”, ”Texter” och ”Språkbruk” skiljer sig därför åt mellan första- och andraspråk, eftersom innehållet till stor del utgår från elevernas olika språkfärdigheter vid skolstarten. Däremot är kunskapsområdet ”Jiddischkultur” samma för jiddisch som första- och andraspråk, eftersom det går att arbeta med oberoende av elevens språkförmåga. På samma sätt skiljer sig betygskriterierna åt mellan första- och andraspråk med undantag för kunskapsområdet ”Jiddischkultur”.

Ambitionen i kursplanen är att ge alla elever med judisk bakgrund möjligheten att utifrån sina förutsättningar utveckla sina kunskaper så långt som möjligt. Det finns ingen reglering för vilka elever som ska tillhöra vilken nivå, utan det får avgöras på varje enskild skola och från fall till fall. Emellertid förutsätter innehållet för jiddisch som förstaspråk att eleverna har grundläggande kunskaper i jiddisch vid skolstarten. Det centrala innehållet i jiddisch som andraspråk startar på nybörjarnivå, men det kan också användas för elever som har vissa kunskaper i jiddisch.

Läsa och skriva

Innehållet i kunskapsområdet ”Läsa och skriva” skapar en grund för elevernas läs- och skrivutveckling. Att kunna läsa och skriva är en förutsättning för fortsatt lärande och en källa till lust och glädje. Läsande och skrivande gör det möjligt att framföra egna åsikter och argument och ta del av andras. Mötet med litteraturen bidrar till utveckling av den personliga och kulturella identiteten.

Strategier

Begreppet strategi förekommer ofta i kursplanen. Strategi är ett samlingsbegrepp för olika metoder eller handlingsätt vid kommunikation och i elevernas lärande. Strategier kan vara medvetna eller delvis omedvetna, de kan vara planerade eller spontana. De kan också vara mer eller mindre effektiva. Även att använda hjälpmedel, som till exempel lexikon och datorprogram, är en typ av strategi.

Alla människor behöver och använder strategier för att förstå, göra sig förstådda, kommunicera och lära. Inte minst nybörjare i språk behöver under en lång tid kompenserande strategier när språkkunskaperna inte riktigt räcker till. Efter hand som språkfärdigheten ökar minskar behovet av rent kompensatoriska strategier, men man fortsätter att använda kommunikativa strategier.

Eleverna behöver bli medvetna om vilka strategier som står till buds. De behöver också hjälp att hitta effektiva strategier, både för att kommunicera och för att utveckla språkkunskaperna. Genom undervisningen kan eleverna få stöd i att öka sin medvetenhet om verkningfulla strategier. Med en sådan medvetenhet kan de välja att handla på sätt som är anpassade till situation och syfte och som ger goda resultat.

Lässtrategier

	Årskurs 1–3	Årskurs 4–6	Årskurs 7–9
Jiddisch som förstaspråk	Lässtrategier för att förstå och tolka texter samt för att anpassa läsningen efter textens form och innehåll.	Lässtrategier för att förstå och tolka texter från olika medier samt för att urskilja texters budskap, både det direkt uttalade och sådant som är indirekt uttryckt.	Lässtrategier för att förstå och tolka texter från olika medier.
Jiddisch som andraspråk	Lässtrategier för att förstå och tolka ord och fraser i enkla texter.	Lässtrategier för att förstå och tolka enkla texter från olika medier.	Lässtrategier för att förstå och tolka texter från olika medier.

Lässtrategier är ett centralt innehåll genom alla årskurser i grundskolan. Undervisningen i jiddisch ska hjälpa eleverna att utveckla strategier för att underlätta och förstärka förståelsen av vad de läser, till exempel att ställa frågor till texten, jämföra det lästa med egna erfarenheter eller prata med andra om sina läsupplevelser. För eleven som läser jiddisch som förstaspråk går progressionen från nybörjaren som ska ”knäcka koden” och förstå och tolka innehållet i de texter hon eller han möter, till den lite mer erfarna läsaren som kan tolka och analysera texter. Detta innehåll finns med såväl i kursplanen i jiddisch som i kursplanerna för övriga språk för att stärka elevernas utveckling som läsare på sina olika språk. För de elever som läser jiddisch som andraspråk går progressionen från att som nybörjare ”knäcka koden” till att som andraspråkstalare förstå och tolka innehållet i de texter de möter.

Att få undervisning som fokuserar på såväl textens form och innehåll som på budskap och det medium som texten förekommer i, har betydelse för elevernas

förmåga att bredda och fördjupa läsförmågan. För att ge en bredd och variation i de texter som eleverna möter lyfter kursplanen i de högre årskurserna fram att texterna ska hämtas från olika medier. Detta kan ses som en aspekt av ett livslångt lärande genom att eleverna utvecklar förmågan att ta del av språket i omvärlden.

Jiddisch som förstaspråk och andraspråk

Jiddisch skrivs med hebreiska bokstäver. För den som ska lära sig läsa jiddisch som andraspråk blir det då nödvändigt att lära sig de nya bokstäverna och deras ljudrepresentation och att vänja sig vid att läsa från höger till vänster. I den standardiserade jiddischen är alfabetet fonologiskt baserat. Men det finns en del ord i jiddisch – loshn-kojdesh – som inte läses ljudenligt och som kan försvåra läsinläringen då eleverna måste lära sig dessa ord som bilder. Det är därför rimligt att förutse att avkodningen av ord och korta meningar kommer att kräva en hel del tid.

De elever som läser jiddisch som förstaspråk möter redan i årskurserna 1–3 *lässtrategier för att förstå och tolka texter samt för att anpassa läsningen efter textens form och innehåll*. Det kan vara att läsa för att uppfatta huvuddragen i en text eller för att hitta detaljer. De elever som läser jiddisch som andraspråk möter i årskurserna 1–3 mycket grundläggande *lässtrategier för att förstå och tolka ord och fraser i enkla texter*. Det kan handla om att ta hjälp av bilder, rubriker eller förförståelse vid läsningen.

I årskurserna 4–6 möter de som läser jiddisch som förstaspråk *lässtrategier för att förstå och tolka texter från olika medier*. Motsvarande innehåll i andraspråk är *lässtrategier för att förstå och tolka enkla texter från olika medier*. Texter från olika medier kan till exempel hämtas från böcker, internet, tidningar, filmer, radio och poddsändningar. Kursplanen anger att texterna ska komma från olika medier för att möjliggöra ett inflöde av levande och dynamiskt språk. Detta inflöde ger eleverna en möjlighet att utveckla en större språklig medvetenhet samt mer komplexa och varierande lässtrategier. För elever med jiddisch som förstaspråk vidgas innehållet på så sätt att undervisningen även ska behandla strategier för att *urskilja texters budskap, både det direkt uttalade och sådant som är indirekt uttryckt*.

I årskurserna 7–9 ska undervisningen för elever som läser jiddisch som förstaspråk behandla *lässtrategier för att förstå och tolka texter från olika medier*. Att förstå och tolka text innebär att närma sig texten på ett djupare plan och undersöka flera dimensioner i denna, till exempel tilltal, bruk av synonymer, specifika stilgrepp som ironi och sarkasm eller målgruppsanpassningen av språket. För eleverna som läser jiddisch som andraspråk ligger progressionen i att gå från att *förstå och tolka enkla texter* till att *förstå och tolka texter* med en mer komplex struktur.

Strategier för skrivande

	Årskurs 1–3	Årskurs 4–6	Årskurs 7–9
--	-------------	-------------	-------------

Jiddisch som förstaspråk	Strategier för skrivande av olika typer av texter, för hand och på dator, om ämnen som är välbekanta för eleven.	Strategier för skrivande av berättande texter och faktatexter med anpassning till deras uppbyggnad och språkliga drag.	Strategier för skrivande av olika typer av texter med anpassning till deras uppbyggnad och språkliga drag. Skapande av texter där ord, bild och ljud samspelar.
Jiddisch som andraspråk	Strategier för skrivande av enkla presentationer, beskrivningar och meddelanden.	Strategier för skrivande av enkla berättande texter, beskrivningar och instruktioner. Skrivande av texter för hand och på dator, om ämnen som är välbekanta för eleven.	Berättelser och beskrivningar i form av sammanhängande text.

Kursplanen anger att alla elever genom hela grundskoletiden ska få undervisning i hur man skriver olika typer av texter.

Jiddisch som förstaspråk

I jiddisch som förstaspråk möter eleverna i årskurserna 1–3 innehållet *strategier för skrivande av olika typer av texter, för hand och på dator, om ämnen som är välbekanta* för dem. De som vill lära sig att skriva jiddisch måste, som tidigare påpekats, lära sig en ny uppsättning tecken. Genom att låta eleverna få tillgång till ordbehandling på jiddisch underlättar man för dem att skriva text flytande.

Eleverna i årskurserna 4–6 möter *strategier för skrivande av berättande texter och faktatexter med anpassning till deras uppbyggnad och språkliga drag*.

Progressionen går från det elevnära till texter som fordrar mer kunskap om genrespecifika stilgrepp. Att skriva olika slags texter med deras uppbyggnad och språkliga drag innebär att anpassa formen och innehållet efter den genre man skriver i och efter vem som är mottagare. Det kan till exempel vara att skriva en insändare eller en nyhetsartikel som riktar sig till den jiddischspråkiga publiken i olika medier. Då är det viktigt att veta hur man strukturerar texten beroende på dess innehåll och vilka ord och uttryck som är lämpliga att använda.

I årskurserna 7–9 möter eleverna ett än bredare spektrum av skrivande i form av *olika typer av texter*. Olika typer av texter kan innefatta allt från recensioner av böcker och filmer till inlägg i sociala medier. Undervisningen ska även i de högre årskurserna behandla de olika texttypernas *uppbyggnad och språkliga drag* samt *skapande av texter där ord, bild och ljud samspelar*. Progressionen ligger i att eleverna skriver allt fler olika och mer komplexa texter ju äldre de blir.

Jiddisch som andraspråk

I årskurserna 1–3 ska eleverna få undervisning i *strategier för skrivande av enkla presentationer, beskrivningar och meddelanden*. Detta utgår från den språkliga nivå som eleverna befinner sig på, även om de successivt måste få möta utmaningar utifrån den nivå de befinner sig på. Motsvarande innehåll för årskurserna 4–6 är *strategier för skrivande av enkla berättande texter, beskrivningar och instruktioner*. Eleverna i årskurserna 4–6 ska även ges

möjlighet till skrivande av texter för hand och på dator. I de högsta årskurserna ska eleverna möta *berättelser och beskrivningar i form av sammanhängande text*. Tanken är att eleverna ska få tillfälle att skapa olika typer av texter och att de med stigande språklig förmåga ska arbeta mer medvetet med specifika stildrag i skriftliga framställningar.

Språkets struktur

	Årskurs 1–3	Årskurs 4–6	Årskurs 7–9
Jiddisch som förstaspråk	Alfabetet i tryckstil och sambandet mellan ljud och bokstav.	Alfabetet i skrivstil. Jiddischens grundläggande struktur med böjningsmönster och meningsbyggnad.	Jiddischens struktur med ordbildning, böjningsmönster, ordklasser och satsdelar.
Jiddisch som andraspråk	Skrivtecknens form i tryckstil och sambandet mellan ljud och bokstav.	Språkliga företeelser, däribland grammatiska strukturer, i det språk eleverna möter. Alfabetet i tryckstil.	Språkliga företeelser, däribland grammatiska strukturer och fasta språkliga uttryck, i det språk eleverna möter. Identifiering av bokstäver i skrivstil.

Jiddisch som förstaspråk

De elever som läser jiddisch som förstaspråk ska i årskurserna 1–3 möta *alfabetet i tryckstil och sambandet mellan ljud och bokstav*. De bokstäver som i dag betecknas som tryckbokstäver formades en gång utifrån att de enkelt skulle kunna huggas i sten. Många av dem är därför kantiga och svåra att skriva med flyt och det underlättar för eleverna om de har tillgång till dator i undervisningen. Så småningom utvecklades en skrivstil där tecknen skiljer sig avsevärt från de tryckta bokstäverna och som eleverna i årskurserna 4–6 ska få undervisning om genom innehållet *alfabetet i skrivstil*.

I årskurserna 4–9 ska eleverna få undervisning om språkets struktur. Kunskaper om form och struktur är ett medel för att utveckla språkfärdigheten. Vetskapen om att man behärskar de formella aspekterna av språket gör att den språkliga tryggheten och lusten att uttrycka sig ökar. Kursplanen skriver fram en progression i formläran, från *jiddischens grundläggande struktur med böjningsmönster och meningsbyggnad* i årskurserna 4–6, till *jiddischens struktur med ordbildning, böjningsmönster, ordklasser och satsdelar* i de högre årskurserna. Alla dessa delar är viktiga, och kursplanen strävar efter att ge eleverna möjligheter att utveckla sin språkliga medvetenhet och säkerhet i tal och skrift.

Jiddisch som andraspråk

I de lägre årskurserna ska de elever som läser jiddisch som andraspråk, liksom de som läser jiddisch som förstaspråk, få undervisning om alfabetet och förhållandet mellan ljud och tecken, här formulerat som *skrivtecknens form i tryckstil och sambandet mellan ljud och bokstav*. För årskurserna 4–6 anger kursplanen innehållet *alfabetet i tryckstil*. Det innebär att eleverna ska fortsätta att

vidareutveckla det arbete med det hebreiska alfabetet som de lagt grunden för i de lägre årskurserna. Med innehållspunkten *identifiering av bokstäver i skrivstil* för årskurserna 7–9 visar kursplanen på att även de som läser jiddisch som andraspråk ska möta det hebreiska alfabetet i skrivstil.

Det centrala innehållet i jiddisch som andraspråk anger inte något detaljerat obligatoriskt innehåll eller någon detaljerad obligatorisk ordningsföljd för vilka grammatiska företeelser eleverna ska få undervisning i eller om. Elever som lär sig ett nybörjarspråk tillgodogör sig studier av språkliga strukturer bättre när de upplever att strukturen uppfyller ett omedelbart behov och har ett tydligt syfte i kommunikationen. Kunskaper om form och struktur är ett medel för att utveckla språkfärdigheten. Detta är innebörden i en funktionell och kommunikativ språksyn, och därför anger kursplanen att eleverna i jiddisch som andraspråk i både årskurserna 4–6 och 7–9 ska studera *språkliga företeelser [...] i det språk eleverna möter*.

Hjälpmedel

	Årskurs 1–3	Årskurs 4–6	Årskurs 7–9
Jiddisch som förstaspråk		Ordböcker och andra hjälpmedel för stavning och ordförståelse.	Hjälpmedel för informationssökning och ordförståelse.

Jiddisch som förstaspråk

Eleverna som läser jiddisch som förstaspråk i årskurserna 4–6 ska i undervisningen möta *ordböcker och andra hjälpmedel för stavning och ordförståelse*. Det kan till exempel vara lexikon eller digitala språkbehandlingsprogram. Detta ger eleverna en möjlighet att söka information självständigt och därmed ta större eget ansvar för sitt lärande.

Progressionen ligger i att eleverna i årskurserna 4–6 framför allt möter hjälpmedel för stavning och ordförståelse, medan eleverna i de högre årskurserna även möter olika hjälpmedel för *informationssökning och ordförståelse*. Naturligtvis kommer många elever i kontakt med hjälpmedel för informationssökning även i de lägre årskurserna, men det är obligatoriskt innehåll först i årskurserna 7–9.

Att söka, värdera och välja texter från olika medier

	Årskurs 1–3	Årskurs 4–6	Årskurs 7–9
Jiddisch som andraspråk		Olika sätt att orientera sig i anvisade skriftliga källor av olika slag för att hitta enkel information och använda den i egen produktion och interaktion.	Sökning av enkel information i ett avgränsat urval av skriftliga källor av olika slag för användning i egen produktion och interaktion.

Jiddisch som andraspråk

Den digitala tekniken och det stora utbudet av medier som vi har i dag ger stora möjligheter att ta del av autentiskt språk. Eleverna i årskurserna 4–6 ska därför få

undervisning om *olika sätt att orientera sig i anvisade skriftliga källor av olika slag för att hitta enkel information och använda den i egen produktion och interaktion*. Här handlar det alltså om mycket grundläggande informationssökning i texter som läraren redan valt. För årskurserna 7–9 är motsvarande innehåll utvecklat till *sökning av enkel information i ett avgränsat urval av skriftliga källor av olika slag för användning i egen produktion och interaktion*.

Undervisningen ska alltså ge eleverna möjlighet att utveckla sin förmåga att söka, förstå och ta ställning till ett innehåll av ökande bredd och komplexitet. Urvalet av information ska eleverna så småningom, på ett allt mer ändamålsenligt sätt, använda *i egen produktion och interaktion*. Här finns en progression som innebär att det krävs en bättre förmåga av de äldre eleverna att tolka och förstå innehållet i det de arbetar med och lyssnar på. Som påpekats tidigare gör den ökande användningen av digitala medier att det blir allt viktigare att eleverna får möjlighet att utveckla strategier för att tolka och förhålla sig till innehållet i det de arbetar med.

Tala, lyssna och samtala

Kunskapsområdet ”Tala, lyssna och samtala” lyfter fram det muntliga i ämnet. Att kunna tala, lyssna och samtala med olika syften och i skilda situationer är nödvändiga delar av en funktionell språkförmåga.

Samtal, muntligt berättande och presentationer

	Årskurs 1–3	Årskurs 4–6	Årskurs 7–9
Jiddisch som förstaspråk	Samtal om vardagliga företeelser och händelser. Muntliga presentationer och muntligt berättande med anpassning till olika mottagare. Bilder och andra hjälpmedel som kan stödja presentationen.	Samtal om egna och andras upplevelser samt om vardagliga företeelser och händelser. Muntliga presentationer och muntligt berättande med anpassning till olika mottagare. Stödord, bilder, digitala medier och verktyg samt andra hjälpmedel för att planera och genomföra en muntlig presentation.	Samtal och diskussioner om ämnen som är välbekanta för eleven samt om tankar, känslor, åsikter och aktuella händelser. Muntliga presentationer och muntligt berättande med anpassning av språk, innehåll och disposition efter syfte och mottagare.
Jiddisch som andraspråk	Samtal om ämnesområden som är välbekanta för eleven, till exempel intressen, personer och platser.	Samtal om ämnesområden som är välbekanta för eleven, till exempel vardagliga situationer, händelser och aktiviteter.	Samtal och diskussioner om ämnesområden som är välbekanta för eleven, till exempel olika slags händelseförlopp, samt egna och andras erfarenheter. Muntliga presentationer och muntligt berättande med anpassning till olika mottagare.

Eleverna kan utveckla goda muntliga språkfärdigheter i jiddisch när de får en möjlighet att delta i samtal, berätta och presentera något inför andra för att

uttrycka och tolka känslor, tankar, åsikter och idéer. Därför lyfter kursplanen fram innehållspunkter som handlar om samtal, berättande och presentationer.

Jiddisch som förstaspråk

I jiddisch som förstaspråk möter eleverna i årskurserna 1–3 samtal om *vardagliga företeelser och händelser*. I årskurserna 4–6 tillkommer utöver detta samtal om *egna och andras upplevelser*. I årskurserna 7–9 är motsvarande innehåll *samtal och diskussioner om ämnen som är välbekanta för eleven samt om tankar, känslor, åsikter och aktuella händelser*. Progressionen går från samtal om det elevnära och konkreta mot en ökad grad av övergripande och mer abstrakta samtals- och diskussionsämnen. Genom att eleverna får möjlighet att använda språket i allt fler sammanhang och samtalssituationer ju äldre de blir, vidgar de sitt ordförråd och sin förmåga att variera språket, till exempel med avseende på utförlighet, inlevelse och formell korrekthet.

Att kunna anpassa sitt språk och sitt framförande beroende på sammanhanget och målgruppen är viktigt för att kunna kommunicera på ett effektivt och funktionellt sätt. Med innehållet *muntliga presentationer och muntligt berättande med anpassning till olika mottagare* för årskurserna 4–6 lyfter kursplanen fram vikten av mottagaranpassning. För eleverna i årskurserna 7–9 betonar kursplanen ytterligare vikten av att vara medveten om *anpassning av språk, innehåll och disposition efter syfte och mottagare*.

Muntligt berättande avser mer informella former av kommunikation, till exempel mellan eleven och en kamrat, medan muntliga presentationer avser mer formaliserade former av redogörelser. Det kan handla om att utgå från ett givet ämne, till exempel en text man har läst eller en film man har sett. Det kan även innebära att använda olika hjälpmedel för att stödja presentationen. För årskurserna 1–3 anger kursplanen *bilder och andra hjälpmedel som kan stödja presentationen* och för årskurserna 4–6 anges *stödord, bilder, digitala medier och andra verktyg samt andra hjälpmedel för att planera och genomföra en muntlig presentation*.

Jiddisch som andraspråk

Generellt är det betydelsefullt att eleverna kan relatera det som behandlas i undervisningen till sin egen verklighet. Förförståelse i någon form har stor betydelse för hur man tillägnar sig det språkliga flödet. Därför är *samtal om ämnesområden som är välbekanta för eleven* ett centralt innehåll för alla årskurser i jiddisch som andraspråk. För de lägre årskurserna är *intressen, personer och platser* ämnen som kan behandlas. Det kan handla om det som konkret finns runt eleverna: familj, kamrater och skolan. För de äldre eleverna kan detta byggas ut till att även omfatta *händelser och aktiviteter*. Progressionen kan bestå i att det man samtalar om blir mer avlägset även fysiskt. Många elever, inte minst i tonåren, upplever det som angeläget att få samtala om frågor som berör dem. Det kan till exempel vara relationer eller existentiella frågor utifrån *egna och andras erfarenheter*.

När det gäller innehållet *munliga presentationer och muntligt berättande med anpassning till olika mottagare* möter eleverna som läser jiddisch som andraspråk det först i årskurserna 7–9, eftersom detta innehåll kräver att eleven nått en grundläggande språkfärdighetsnivå. Innehållet går att individualisera allt efter elevernas olika grad av språkförmåga och behov.

Olika varieteter av talad jiddisch

	Årskurs 1–3	Årskurs 4–6	Årskurs 7–9
Jiddisch som förstaspråk			Olika varieteter av talad jiddisch.

Jiddisch som förstaspråk

Genom mötet med *olika varieteter av talad jiddisch* får eleverna i jiddisch som förstaspråk i de högsta årskurserna en möjlighet att bekanta sig med och utvidga sin förståelse av den språkliga och kulturella mångfalden bland jiddischtalande. På så sätt kan gemenskapen med de olika områden där man använder andra varieteter än elevens egen öka.

Talspråket finns i olika varieteter beroende på det geografiska område där det talas. Det är inte rimligt att kräva att eleverna ska kunna tala och samtala på de olika varieteterna, men att uppmärksamma likheter och skillnader mellan dem är fullt möjligt.¹

Lyssnande och muntlig kommunikation

	Årskurs 1–3	Årskurs 4–6	Årskurs 7–9
Jiddisch som andraspråk	Strategier för att uppfatta betydelsebärande ord och dra slutsatser om innehållet i talad jiddisch, till exempel med hjälp av förförståelse. Språkliga företeelser, däribland uttal och intonation i det språk eleverna möter.	Strategier för att uppfatta betydelsebärande ord och sammanhang i talad jiddisch, till exempel med hjälp av förförståelse. Strategier för att lösa språkliga problem i samtal, till exempel gester, frågor och omformuleringar.	Strategier för att uppfatta betydelsebärande ord och sammanhang i talad jiddisch, till exempel med hjälp av förförståelse. Strategier för att delta i och bidra till samtal till exempel frågor samt bekräftande fraser och uttryck.

Jiddisch som andraspråk

Strategier för att uppfatta betydelsebärande ord är ett innehåll som enbart finns i jiddisch som andraspråk, där det ingår i alla årskurser. Strategier för att lättare förstå talat språk går ut på att man använder sin förförståelse för att göra så goda gissningar eller uppskattningar som möjligt av det man inte förstår. Konkret kan detta handla om att våga och kunna gissa sig till det huvudsakliga budskapet med hjälp av exempelvis sammanhanget och kända ord. Genom processer av det här slaget, som ofta sker gradvis, kan luckor i budskapet fyllas ut genom slutledning för att man ska få en mer utförlig bild av budskapets betydelse och beståndsdelar.

¹ Se vidare exempelvis i: Institutet för språk och folkminnen 2019: Sveriges nationella minoritetsspråk och svenskt teckenspråk. Ett läromedel från Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen.

Framgångsrika strategier är alltid helt situationsbetingade, det vill säga de används bara i den utsträckning som krävs för att förstå det aktuella budskapet.

I årskurserna 1–3 finns innehållet *språkliga företeelser, däribland uttal och intonation i det språk eleverna möter*. Rädsla för ett felaktigt uttal hindrar ibland eleverna från att våga uttrycka sina tankar eller känslor. Då är det nödvändigt att undervisningen aktivt fokuserar på uttal, betoning och satsmelodi. Genom att eleverna blir uppmärksamma på hur talet låter och får möjlighet att utveckla ett flyt i sitt eget talspråk, blir det lättare för dem att förstå vad andra säger och att själva göra sig förstådda.

I ett samtal, en diskussion eller i ett chattforum, kan deltagarna göra på olika sätt för att stärka samarbetet och se till att samtalet utvecklar sig i rätt riktning. Att kunna välja rätt strategi för rätt tillfälle kan bidra till ömsesidig förståelse och ett fokuserat angreppssätt. I årskurserna 4–6 ska undervisningen därför behandla *strategier för att lösa språkliga problem i samtal*. För årskurserna 7–9 är motsvarande innehåll *strategier för att delta i och bidra till samtal*. Olika sätt att bidra till att samtalet utvecklas kan vara att ställa uppföljande frågor, be om förtydliganden eller stödja samtalspartnern genom att med korta enkla fraser förmedla att man förstår.

Att söka, värdera och välja texter från olika medier

	Årskurs 1–3	Årskurs 4–6	Årskurs 7–9
Jiddisch som andraspråk		Olika sätt att orientera sig i anvisade muntliga källor av olika slag för att hitta enkel information och använda den i egen produktion och interaktion.	Sökning av enkel information i ett avgränsat urval av muntliga källor av olika slag för användning i egen produktion och interaktion.

Den digitala tekniken och det stora utbudet av medier som vi har i dag ger stora möjligheter att ta del av autentiskt språk. Eleverna i årskurserna 4–6 ska därför få undervisning om *olika sätt att orientera sig i anvisade muntliga källor av olika slag för att hitta enkel information och använda den i egen produktion och interaktion*. Här handlar det alltså om mycket grundläggande informationssökning i texter som läraren redan valt. För årskurserna 7–9 är motsvarande innehåll utvecklat till *sökning av enkel information i ett avgränsat urval av muntliga källor av olika slag för användning i egen produktion och interaktion*. Undervisningen ska alltså ge eleverna möjlighet att utveckla sin förmåga att söka, förstå och ta ställning till ett innehåll av ökande bredd och komplexitet. Urvalet av information ska eleverna så småningom, på ett allt mer ändamålsenligt sätt, använda *i egen produktion och interaktion*. Här finns en progression som innebär att det krävs en bättre förmåga av de äldre eleverna att tolka och förstå innehållet i det de arbetar med och lyssnar på. Som påpekats tidigare gör den ökande användningen av digitala medier att det blir allt viktigare att eleverna får möjlighet att utveckla strategier för att tolka och förhålla sig till innehållet i det de arbetar med.

Texter

Kursplanens skrivningar i det här kunskapsområdet om olika slags texter ska förstås som att de ibland även inrymmer olika muntliga uttrycksformer. Elever i alla årskurser ska möta texter *med anknytning till jiddischkulturen*. Det innebär att texterna med fördel kan beröra det innehåll som finns i kunskapsområdet ”Jiddischkultur”.

Berättande och poetiska texter samt faktatexter

	Årskurs 1–3	Årskurs 4–6	Årskurs 7–9
Jiddisch som förstaspråk	Berättande texter och poetiska texter för barn i form av bilderböcker, kapitelböcker, rim och ramsor, sagor och sånger. Faktatexter för barn. Texter med anknytning till judiska traditioner och kulturella uttrycksformer.	Berättande texter och poetiska texter samt faktatexter för barn och unga från områden där jiddisch används. Texter som belyser människors villkor och identitets- och livsfrågor. Texter med anknytning till judiska traditioner och företeelser i jiddischkulturen.	Skönlitteratur för ungdomar. Texter som belyser människors villkor och identitets- och livsfrågor. Beskrivande, förklarande, instruerande och argumenterande texter, till exempel tidningsartiklar och arbetsbeskrivningar. Texternas syfte, innehåll och typiska språkliga drag. Berättande texter och poetiska texter med anknytning till jiddischkulturen.
Jiddisch som andraspråk	Berättande texter och poetiska texter för barn i form av bilderböcker, dikter, sagor och jiddischsånger. Enkla instruerande och beskrivande texter. Enkla texter med anknytning till jiddischkulturen.	Berättande texter och poetiska texter för barn i form av bilderböcker, dikter, sagor, ordspråk och jiddischsånger. Enkla instruerande och beskrivande texter. Enkla texter med anknytning till jiddischkulturen.	Berättelser och annan fiktion för ungdomar. Sånger, dikter och ordspråk. Instruerande och beskrivande texter. Texternas syfte, innehåll och några av deras typiska språkliga drag. Texter som belyser människors villkor och identitets- och livsfrågor. Texter med anknytning till jiddischkulturen.

Jiddisch som förstaspråk

Alla elever som läser jiddisch som förstaspråk ska möta *berättande texter och poetiska texter*. För årskurserna 1–3 är innehållet preciserat som *texter för barn i form av bilderböcker, kapitelböcker, rim och ramsor, sagor och sånger*. Rim och ramsor, sagor och sånger i muntlig form kan ha en gynnsam inverkan på elevernas språkliga medvetenhet och i förlängningen på deras läs- och skrivförmåga. Den muntliga traditionen är en del av det kulturella arvet som kan föras vidare till nya generationer med hjälp av både skolan och familjen. Tillsammans med den skrivna litteraturen är den en viktig kunskapskälla för eleverna, vilken kan bidra till att göra dem delaktiga av en litterär tradition.

För årskurserna 7–9 finns utöver berättande och poetiska texter även innehållet *skönlitteratur för ungdomar*. Det är bara i de högre årskurserna kursplanen

använder begreppet skönlitteratur. Skillnaden mellan skönlitteratur och berättande texter ligger i att berättande texter avser ett bredare urval än skönlitteratur. Kursplanens skrivningar understryker att det ska ingå en bredd av texter i undervisningen. Det centrala innehållet anger inte några specifika texter, utan urvalet måste göras utifrån syftet med undervisningen och elevernas intressen och erfarenheter.

I alla årskurser ska eleverna möta olika former av faktatexter. Det kan till exempel vara recept, tidningstexter och arbetsbeskrivningar. Ju äldre eleverna blir, desto mer komplexa blir texterna. För årskurserna 1–3 anger kursplanen innehållet *faktatexter för barn*. I årskurserna 4–6 är detta utvecklat till *faktatexter för barn och unga från områden där jiddisch används*. Progressionen går mot allt fler genrer i årskurserna 7–9. Här anger kursplanen att eleverna ska arbeta med *beskrivande, förklarande, instruerande och argumenterande texter* och undervisningen behandla deras *syfte, innehåll och typiska språkliga drag*. Breddningen av genrer ger eleverna en möjlighet att utveckla sin förmåga att tillägna sig innehållet i olika typer av texter samt formulera och uttrycka sig i flera olika situationer och sammanhang.

I alla årskurser ingår *texter med anknytning till jiddischkulturen*. För årskurserna 4–9 finns även innehållet *texter som belyser människors villkor och identitets- och livsfrågor*. I barn- och ungdomsåren söker många sin identitet, och då kan mötet med texter som tar upp existentiella frågor stärka judiska barn och unga i deras sökande. Det här innehållet är ett sätt att betona att eleverna ska komma i kontakt med och läsa texter som vidareutvecklar deras intressen och kunskaper samtidigt som de öppnar för nya insikter. Elevnära texter är en bra utgångspunkt för mötet med litteratur, men skolan ska också ge eleverna möjlighet att vidga sina intressen och sin syn på olika frågor. Progressionen ligger i att texterna successivt blir mer komplexa.

Jiddisch som andraspråk

I jiddisch som andraspråk ska eleverna i årskurserna 1–3 möta *berättande texter och poetiska texter för barn i form av bilderböcker, dikter, sagor och jiddischsånger*. Urvalet av dessa texter måste göras utifrån syftet med undervisningen samt elevernas intressen, erfarenheter och språkförmåga. Den muntliga traditionen är en del av jiddischkulturen och är tillsammans med den skrivna litteraturen en viktig kunskapskälla för eleverna i jiddisch som andraspråk. Mötet med den muntliga traditionen tillsammans med den skrivna litteraturen bidrar till fördjupad förståelse för jiddischkulturen.

I årskurserna 7–9 är motsvarande innehåll *berättelser och annan fiktion för ungdomar. Sånger, dikter och ordspråk*. Progressionen ligger i att texterna successivt blir mer komplexa. Det ger större utrymme för analyser av bland annat budskap och stilgrepp.

Eleverna som läser jiddisch som andraspråk ska också möta olika former av faktatexter. För årskurserna 1–6 anger kursplanen *enkla instruerande och*

beskrivande texter. Texterna väljs utifrån syftet med undervisningen och elevernas olika grad av språkförmåga och behov. Mötet med dessa texter är ett sätt för eleverna att bekanta sig med innehåll, form och struktur i andra skrivna genrer än enbart berättande. För årskurserna 7–9 ses en progression med tillägget *texternas syfte, innehåll och några av deras typiska språkliga drag*.

Även för jiddisch som andraspråk lyfter kursplanen fram texter som tar upp livsfrågor av olika slag. För eleverna i årskurserna 7–9 finns innehållet *texter som belyser människors villkor och identitets- och livsfrågor*. Progressionen ligger i texternas svårighetsgrad, vilka ämnen de behandlar och i att de anpassas efter elevernas utveckling från barn till ungdomar. Liksom i jiddisch som förstaspråk ska alla elever i jiddisch som andraspråk möta texter som anknyter till jiddischkultur. För årskurserna 1–6 är detta innehåll formulerat som *enkla texter med anknytning till jiddischkulturen*. För de högre årskurserna anger kursplanen en progression på så sätt att texterna inte längre behöver vara ”enkla” utan kan vara mer komplexa, till både form och innehåll.

Språkbruk

I det här kunskapsområdet finns ett innehåll som handlar om språk användning i olika sammanhang samt ord och begrepp för att uttrycka känslor, kunskaper och åsikter, samt ord och begrepp med anknytning till jiddischkulturen.

Ord och begrepp

	Årskurs 1–3	Årskurs 4–6	Årskurs 7–9
Jiddisch som förstaspråk	Ord och begrepp för att uttrycka känslor, kunskaper och åsikter. Ord och begrepp med anknytning till judiska helger och traditioner.	Ord och begrepp för att uttrycka känslor, kunskaper och åsikter. Ords och begrepps nyanser och värdeladdning. Ord och begrepp som är specifika för judiska miljöer och traditioner. Idiomatiska uttryck och ordspråk.	Ord och begrepp för att uttrycka känslor, kunskaper och åsikter. Ords och begrepps nyanser och värdeladdning. Idiomatiska uttryck och ordspråk. Ord och begrepp med anknytning till jiddischkulturen.
Jiddisch som andraspråk	Ord och begrepp för att uttrycka känslor, kunskaper och åsikter. Ord och begrepp med anknytning till judiska helger och traditioner.	Ord och begrepp för att uttrycka känslor, kunskaper och åsikter. Ord och begrepp som är specifika för judiska miljöer och traditioner. Idiomatiska uttryck och ordspråk.	Ord och begrepp för att uttrycka känslor, kunskaper och åsikter. Ords och begrepps nyanser och värdeladdning. Idiomatiska uttryck och ordspråk. Ord och begrepp med anknytning till jiddischkulturen.

Jiddisch som förstaspråk och andraspråk

Utgångspunkten i kursplanen är att det är betydelsefullt att eleverna kan relatera det de möter i undervisningen till sin egen verklighet och att de får samtala om såväl sin egen vardag som andra närliggande frågor. Därför finns innehållet *ord*

och begrepp för att uttrycka känslor, kunskaper och åsikter för alla årskurser i jiddisch som både första- och andraspråk. Vilka specifika ord och begrepp som undervisningen behandlar avgörs av elevernas behov och vilka moment man för närvarande arbetar med i undervisningen. Det är alltid värdefullt att ta upp ord och begrepp som eleverna möter i sina sammanhang.

Det är vidare värdefullt att eleverna bygger upp ett ordförråd för att kunna tala om judiska traditioner och olika samhällsföreteelser på jiddisch. Därför finns innehållet *ord och begrepp med anknytning till judiska helger och traditioner* för de yngsta eleverna och *ord och begrepp som är specifika för judiska miljöer och traditioner* för årskurserna 4–6. Begreppen här kan till exempel vara släktbenämningar eller hämtas från religiösa traditioner.

För de högsta årskurserna ses en progression med en mer öppen formulering av motsvarande innehåll, ord och begrepp med anknytning *till jiddischkulturen*. Jiddischen har formats av det judiska levnadssättet och judiska värderingar. Genom att eleverna i årskurserna 4–9 även ska möta *idiomatiska uttryck och ordspråk* får de genom språket en historisk koppling till den judiska traditionen. Det är viktigt att understryka att jiddisch ständigt utvecklas. För att språket ska vara ett verktyg för att hantera vardagen krävs att eleverna utvecklar kunskaper i både traditionellt och modernt språk.

Att lära sig ord och begrepp handlar inte enbart om att utveckla ett stort ordförråd. Det är lika viktigt att utveckla kunskaper om *ords och begrepps nyanser och värdeladdning* som är ett innehåll i årskurserna 4–6 i jiddisch som förstaspråk och i årskurserna 7–9 i jiddisch som både första- och andraspråk. Att utveckla nyansrikedom i språket är en förutsättning för att kunna beskriva sin verklighet på ett mer precist sätt.

Språkanvändning i olika sammanhang

	Årskurs 1–3	Årskurs 4–6	Årskurs 7–9
Jiddisch som förstaspråk		Likheter och skillnader mellan talad och skriven jiddisch.	Skillnader i språk-användning beroende på syfte, mottagare och sammanhang. Språkets betydelse för att utöva inflytande.
Jiddisch som andraspråk		Hur ord och fasta språkliga uttryck, till exempel artighetsfraser och tilltalsord, används i texter och talat språk i olika situationer.	Hur olika formuleringar används för att inleda och avsluta samtal och olika typer av muntliga och skriftliga framställningar. Likheter och skillnader mellan talad och skriven jiddisch.

Jiddisch som förstaspråk

För att uppnå en språklig säkerhet behöver eleverna bli medvetna om skillnaderna mellan tal och skrift och förstå vikten av att anpassa sitt språk efter i vilket sammanhang man kommunicerar. De elever som har jiddisch som förstaspråk lär

sig språket genom att gå från tal till skrift. Elevernas talade språk och deras dialekt skiljer sig emellertid ofta från allmänt talspråk och skriftspråket, något som kan försvåra deras skriftspråkliga inläring. Därför finns innehållet *likheter och skillnader mellan talad och skriven jiddisch* i årskurserna 4–6 i jiddisch som förstaspråk.

I årskurserna 7–9 ska eleverna möta ett innehåll som handlar om *skillnader i språkanvändning beroende på syfte, mottagare och sammanhang*. Innehållet kan ha beröringspunkter med innehållet under kunskapsområdet ”Tala, lyssna och samtala” som handlar om hur man anpassar muntliga presentationer efter syfte och mottagare. Den här punkten avser emellertid också en skriftlig mottagarmedvetenhet och en fördjupad insikt i hur språket kan användas på olika sätt i olika sammanhang. Avsikten är att eleverna ska utveckla medvetenhet om att de själva kan påverka hur de blir uppfattade av andra med hjälp av hur de väljer att uttrycka sig.

I årskurserna 7–9 finns även en punkt som lyfter fram *språkets betydelse för att utöva inflytande* som ett centralt innehåll. Det som ska studeras här är hur man kan använda sitt språk medvetet för att till exempel kunna påverka beslut. Det är också viktigt att eleverna får förståelse för att de genom språket kan påverka bilden av sig själva och andra. Den som har en utvecklad språkförmåga kan själv välja vilket språk hon eller han använder i skilda situationer.

Jiddisch som andraspråk

De elever som läser jiddisch som andraspråk lär sig att tala, skriva och läsa parallellt. Det betyder att deras talspråk utvecklas på samma grund som skriftspråket. Därmed finns inte lika stort behov av innehållet *likheter och skillnader mellan elevens tal- och skriftspråk*. Dock kommer eleverna i jiddisch som andraspråk i kontakt med allmänt talspråk, och därför ska de i årskurserna 7–9 möta innehållet *likheter och skillnader mellan talad och skriven jiddisch*.

En viktig del av den språkliga medvetenheten är förmågan att reflektera över hur språket faktiskt används i autentiskt material och utifrån detta utveckla sitt eget språk. För de elever i årskurserna 4–6 som läser jiddisch som andraspråk finns innehållet *hur ord och fasta språkliga uttryck, till exempel artighetsfraser och tilltalsord, används i texter och talat språk*. Det ger eleverna möjlighet att iakttä och reflektera över hur språket kan anpassas efter mottagare och syfte. Förmågan att anpassa sitt språk till olika situationer är, som tidigare påpekats, central för att man ska kunna kommunicera framgångsrikt i formella och informella sammanhang.

Genom innehållet *hur olika formuleringar används för att inleda och avsluta samtal samt olika typer av muntliga och skriftliga framställningar* för årskurserna 7–9 visar kursplanen på en progression. Ju äldre eleverna blir desto högre blir kraven på att anpassa språket efter mottagare och sammanhang.

Jiddischkultur

Innehållet i kunskapsområdet ”Jiddischkultur” är i stort sett samma för jiddisch som första- och andraspråk, eftersom alla elever har rätt till samma kulturkunskaper. Området rymmer ett brett innehåll om språk, traditioner och estetiska uttrycksformer ur ett historiskt och nutida perspektiv. Begreppet kultur har en mycket vid betydelse i kursplanen och innefattar också kulturtraditioner, värderingar, centrala begrepp i olika grupper och sociala sammanhang eller miljöer där språket används. Det handlar om att kunna se och förstå mönster, men samtidigt undvika kollektiva stereotyper.

En viktig utgångspunkt för kunskapsområdet har varit en syn på kultur som något flexibelt och föränderligt i tid och rum. Skrivningarna i det centrala innehållet är medvetet öppna formulerade för att ge lärare och elever möjligheter att tillsammans avgöra var de vill lägga fokus utifrån den enskilda gruppens sammansättning och behov.

Förr och nu

	Årskurs 1–3	Årskurs 4–6	Årskurs 7–9
Jiddisch som förstaspråk och andraspråk		Levnadssätt historiskt i jiddischspråkiga samhällen samt den judiska befolkningens historia i Sverige. Några samhällsfrågor som berör judar i dag.	Sociala, politiska och kulturella strömningar i jiddischvärlden från slutet av 1800-talet, till exempel Bund, sång och teater i jiddischvärlden och jiddischlitteraturens guldålder. Förintelsens konsekvenser för jiddisch och jiddischkulturen. Några aktuella samhällsfrågor som berör judar, även i jämförelse med liknande frågor hos andra nationella minoriteter i Sverige.

Jiddisch som förstaspråk och andraspråk

Eftersom språk, historia och kultur är nära förbundna med varandra strävar kursplanen efter att lyfta fram hur den judiska befolkningen lever i dag med utgångspunkt i historia och kultur. Innehållet gör det möjligt för eleverna att utveckla en djupare förståelse av det nutida och de möter det därför i såväl årskurs 4–6 som årskurs 7–9.

I årskurserna 4–6 lyfter kursplanen fram *levnadssätt historiskt i jiddischspråkiga samhällen samt den judiska befolkningens historia i Sverige*. Undervisningen ska också behandla *några samhällsfrågor som berör judar i dag*. Genom att eleverna får möta ett konkret innehåll som handlar om den judiska befolkningens historia i Sverige kan kursplanen, förutom att ge kunskaper om historiska händelser, bidra till elevernas möjligheter att skapa länkar bakåt till sin egen historia och på så sätt stärka sin identitet.

Mellankrigstiden var jiddischens guldålder. Den judisk-socialistiska och antisionistiska arbetarrörelsen Bund kämpade för att bevara den judiska identiteten och rätten att tala jiddisch oavsett var i världen man befann sig. I städer som Vilnius och Krakow fanns en mängd förlag som gav ut litteratur på jiddisch och det trycktes hundratals dagstidningar och litterära tidskrifter. Genom innehållet *sociala, politiska och kulturella strömningar i jiddischvärlden från slutet av 1800-talet, till exempel Bund, sång och teater i jiddischvärlden och jiddischlitteraturens guldålder* får eleverna i de högre årskurserna möta denna centrala period i jiddischvärldens historia. Eftersom jiddischteatern och sångare, kompositörer och scenkonstnärer har påverkat den musikaliska teatern, filmen och musiken långt utanför jiddischvärlden, är det viktigt att eleverna får kunskap om just denna periods kulturyttringar och kopplingen till nutidskulturen. Genom att utveckla kunskaper om sång, musik och teater från den här tiden, får eleverna en möjlighet att utveckla en djupare förståelse och ett större intresse för sin egen samtida judiska kultur. I förlängningen kan detta innehåll också väcka nyfikenhet hos eleverna att själva uttrycka sig musikaliskt och i drama.

Med innehållet *Förintelsens konsekvenser för jiddisch och jiddischkulturen* i de högre årskurserna vill kursplanen ge kunskaper om och skapa förståelse för den försvagning av jiddischen som uppstod efter andra världskriget och Förintelsen, men också om den revitaliseringsprocess som startades i bland annat USA efter andra världskriget.

I årskurserna 7–9 fortsätter eleverna att möta judar som nationell minoritet, men nu förflyttas tyngdpunkten mer mot det nutida samhället med innehållet *några aktuella samhällsfrågor som berör judar, även i jämförelse med liknande frågor hos andra nationella minoriteter i Sverige*. Undervisningen kan till exempel lyfta fram hur den jiddischspråkiga befolkningens ställning har utvecklats i Sverige och de lagar som berör nationella minoriteter och deras rättigheter. Kunskaper om några aktuella samhällsfrågor som berör nationella minoriteter hänger samman med kunskaper om hur språk och kultur utvecklats i majoritetssamhällen. Här skulle till exempel kunna rymmas ett resonemang om vilka likheter och skillnader det finns när det gäller nationella minoriteter i Sverige. Innehållet kan med fördel behandlas i relation till annat innehåll i kursplanen, till exempel i mötet med texter med anknytning till jiddischkulturen och dess uttrycksformer.

Jiddischvärldens kulturuttryck

	Årskurs 1–3	Årskurs 4–6	Årskurs 7–9
Jiddisch som förstaspråk	Sång och andra estetiska uttrycksformer i jiddischkulturen. Mattraditioner med anknytning till jiddischkulturen.	Sång och andra estetiska uttrycksformer i jiddischkulturen.	Några jiddischförfattare och deras verk.
Jiddisch som andraspråk	Sång och andra estetiska uttrycksformer i jiddischkulturen.	Sång och andra estetiska uttrycksformer i jiddischkulturen.	Några jiddischförfattare och vilka verk de är kända för.

	Mattraditioner med anknytning till jiddischkulturen.		
--	--	--	--

Jiddisch som förstaspråk och andraspråk

Det centrala innehållet om jiddischkulturens uttrycksformer är valt för att ge eleverna en bred bild av olika traditionella och nutida estetiska uttrycksformer. I årskurserna 1–6 möter eleverna innehållet *sång och andra estetiska uttrycksformer i jiddischkulturen*. Tanken med detta är att ge eleverna en första orientering i olika kulturella uttryck. Punkten är medvetet öppet formulerad och innehållet kan anpassas efter gruppens behov och intressen.

Den uttrycksform som är mest betydelsefull på jiddisch är sång. I jiddischsångerna skildras de jiddischspråkiga judarnas liv. De är därför en ovärderlig källa till kunskap för den som vill lära sig något om livet i jiddischvärlden. De flesta av dessa sånger är skrivna på ett vardagligt språk och lämpar sig därför väl att sjunga även på nybörjarnivå.

Vad, hur och när man äter är en av de mest påtagliga och fasta företeelserna i en kultur. Mattraditioner förknippas också starkt med identitet och lever ofta vidare när andra komponenter i kulturen raderas ut vid generationsskiften. Därför ska de yngsta eleverna även möta mattraditioner med anknytning till jiddischkulturen.

I årskurserna 7–9 ska eleverna även ges en möjlighet att utveckla kunskaper om *några jiddischförfattare och deras verk*. Här finns en skillnad i kursplanen mellan jiddisch som första- och andraspråk. I jiddisch som andraspråk är motsvarande innehåll formulerat som *några jiddischförfattare och vilka verk de är kända för*. Det innebär att eleverna med jiddisch som förstaspråk ska möta innehållet i verken direkt genom att läsa dem. För de elever som läser jiddisch som andraspråk räcker det att få kännedom om några kända jiddischförfattare och deras verk. Båda innehållen syftar till att orientera eleverna i jiddischlitteraturen och vidga deras förståelse och intresse för den. Kursplanen anger inte några enskilda författare som ska behandlas, utan det är upp till lärare och elever att avgöra utifrån intresse och sammanhang.

Språket och kulturen – utveckling och framtid

	Årskurs 1–3	Årskurs 4–6	Årskurs 7–9
Jiddisch som förstaspråk och andraspråk			Jiddischens ursprung och utveckling genom kontakter med olika språk och majoritets-samhällen samt jiddischens framtid i Sverige och andra delar av världen. Organisationer som arbetar för att främja jiddisch och jiddischkulturen.

Jiddisch som förstaspråk och andraspråk

I årskurserna 7–9 möter eleverna innehållet *jiddischens ursprung och utveckling genom kontakter med olika språk och majoritetssamhällen samt jiddischens framtid i Sverige och andra delar av världen*. Kunskaper om varifrån och hur språket utvecklats hänger samman med kunskaper om hur kulturen utvecklats. Genom att till exempel betrakta ett språks ordförråd går det att dra slutsatser om vilka språkliga och därmed kulturella kontakter talarna av språket har haft.

För att eleverna ska ges möjlighet att ta aktiv del i och bidra till jiddischsamhällets och språkets fortlevnad och utveckling, lyfter kursplanen fram *organisationer som arbetar för att främja jiddisch och jiddischkulturen*. Innehållet kan till exempel innebära resonemang kring villkoren för ett minoritetsspråks överlevnad. Det kan med fördel behandlas i relation till annat innehåll i kursplanen, exempelvis i mötet med jiddischvärldens kulturarv och historia. Det är också viktigt att bli medveten om möjligheten att påverka och ta del i olika samhällsfrågor som rör jiddischvärlden.

Kommentarer till kursplanens betygskriterier

Betygskriteriernas uppgift är att fungera som måttstock för bedömning av elevens kunskaper. Betygskriterierna behöver läsas och tolkas i relation till syftet, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits.

Läraren använder betygskriterierna för att bedöma elevens kunskapsutveckling inom ämnet. Det kan vara omdömen i den individuella utvecklingsplanen, för att avgöra om eleven behöver ges stöd i form av extra anpassningar inom ramen för undervisningen eller särskilt stöd. Ett annat skäl kan vara att säkerställa att eleverna får tillräckliga utmaningar för att nå så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Att ge ett omdöme innebär att läraren värderar de kunskaper eleven hittills har inhämtat i ämnet, utifrån vad undervisningen har gett eleven förutsättningar att utveckla i förhållande till betygskriterierna. I de årskurser betyg sätts använder läraren betygskriterierna som ett verktyg för att bedöma elevens kunskaper vid betygssättningen.

Betygskriterier

Betygskriterier används för betygssättning i vissa årskurser. Läraren fäster vid betygssättningen mer vikt vid sådana kunskaper som betonas i syftet eller som kan kopplas till många eller omfångsrika punkter i det centrala innehållet. Läraren fäster också mer vikt vid sådant som har fokuserats i undervisningen och där eleverna fått möjlighet att särskilt fördjupa sina kunskaper. Det innehållsiga sammanhanget är viktigt då de val läraren gör i undervisningen har betydelse för vad som blir möjligt för eleverna att lära sig och därmed vad som blir relevant att bedöma. Detta är skälet till att betygskriterierna måste läsas och tolkas i relation till syftet, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits.

Betygskriterierna i årskurs 6 och 9 liknar i stor utsträckning varandra. Men när läraren tolkar betygskriterierna i relation till kursplanen och undervisningen blir det dock uppenbart att progressionen bärs av det centrala innehållet som skiljer sig åt mellan olika stadier, och att det konkreta undervisningsinnehållet blir mer komplext i högstadiet.

För att betygskriterierna ska fungera som ett användbart verktyg för en sammanfattande bedömning vid betygssättning är de formulerade på ett övergripande sätt. På så vis ger de läraren möjligheter att göra en allsidig bedömning utifrån ett brett och varierat underlag som lämnat utrymme för eleven att visa sina kunskaper på olika sätt. Under terminen görs också avstämningar i förhållande till betygskriterierna för att sammanfatta och dokumentera det kunnande eleverna har visat. Sådana avstämningar är ett sätt för läraren att säkerställa att det finns ett brett och varierat underlag vid tiden för betygssättning.

Lärarens uppgift är att sätta det betyg som sammantaget motsvarar elevens kunskaper genom att hitta den bästa överensstämmelsen mellan betygsunderlaget och betygskriterierna. En sammantagen bedömning handlar om att läraren analyserar både hur elevens kunskaper förhåller sig till betygskriteriernas delar och vilket betyg som helheten indikerar. För att få en bild av den sammantagna nivån på elevens kunskaper är tyngdpunkterna i ämnet vägledande. Läs mer om sammantagen bedömning vid betygssättning i Kommentarer till Skolverkets allmänna råd om betyg och provning.

Betygskriterierna i ämnet modersmål – jiddisch som nationellt minoritetsspråk

Kursplanen i modersmål – jiddisch som nationellt minoritetsspråk har centralt innehåll och tillhörande betygskriterier i jiddisch som förstaspråk och jiddisch som andraspråk. De långsiktiga målen är desamma för modersmål – jiddisch som nationellt minoritetsspråk som förstaspråk och som andraspråk. Förmågorna i de långsiktiga målen är formulerade så att de går att utveckla oavsett om man är nybörjare eller har goda kunskaper i jiddisch och därför är de giltiga för alla elever, oavsett språkförmåga. Betygskriterierna i jiddisch inom ramen för förstaspråk relaterar till utveckling av det språk eleven har grundläggande kunskaper i, medan betygskriterierna i jiddisch som andraspråk relaterar till den gemensamma europeiska referensramen för språk (GERS)² i de delar som handlar om utveckling av ett nytt språk.

Med hänsyn till att elevernas språkbehärskning är olika finns det skilda betygskriterier för jiddisch som förstaspråk och jiddisch som andraspråk. De inledande stycken av betygskriterierna som beskriver den muntliga och skriftliga språkförmågan skiljer sig åt. Det ställs genomgående högre krav på språkförmågan för elever med jiddisch som förstaspråk. De stycken av betygskriterierna som beskriver det centrala innehåll som handlar om samhälle, historia och kultur är desamma, eftersom alla elever ska möta samma innehåll. Här är det viktigt att läraren vid bedömningen tar hänsyn till elevernas olika språkliga förmåga som den är beskriven i de inledande styckena av betygskriterierna. Det innebär att eleverna kommer att redogöra för samma innehåll utifrån olika grad av språkfärdighet och ändå kunna bedömas som att deras kunskaper motsvarar samma betygssteg.

² <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/gemensam-europeisk-referensram-for-sprak-gers>

Betygskriterierna i årskurs 6 och 9 inom ramen för jiddisch som förstaspråk

Betygskriterierna är indelade i fyra stycken i årskurs 6 och fem stycken i årskurs 9.

- Det första stycket utgår från de delar av de två första långsiktiga målen som handlar om muntlig kommunikation.
- Det andra stycket utgår från de delar av de två första långsiktiga målen som handlar om skriftlig produktion.
- Det tredje stycket utgår från det tredje långsiktiga målet som handlar om läsförståelse samt förmåga att tolka texter.
- Det fjärde stycket utgår från det fjärde långsiktiga målet som handlar om sociala, historiska och kulturella företeelser.
- Det femte stycket utgår från det femte långsiktiga målet som handlar om språkets ursprung, utveckling och nutida status.

Av punkterna ovan framgår att relationen mellan mål och betygskriterier inte är ett enkelt ett till ett-förhållande. Strukturen mellan mål och betygskriterier understryker betydelsen av en helhetsbedömning för betygssättning. Uppdelningen nedan är gjord för att tydliggöra olika aspekter av bedömningen.

Förmåga att formulera sig och kommunicera i tal och skrift, urskilja språkliga strukturer och följa språkliga normer

Förmåga att anpassa språket efter olika syften, mottagare och sammanhang

Formuleringarna i första stycket i betygskriterierna (som återges nedan) riktar lärarens bedömningsfokus mot kvaliteten i elevens sätt att uttrycka sig muntligt.

Årskurs 6:

*Eleven samtalar om bekanta ämnen på ett sätt som **till viss del/relativt väl/väl** upprätthåller samtalen. Dessutom förbereder och genomför eleven muntliga framställningar med **i huvudsak fungerande/fungerande/väl fungerande** inledning, innehåll och avslutning och **viss/relativt god/god** anpassning till syfte och mottagare.*

Årskurs 9:

*Eleven samtalar om och diskuterar varierande ämnen på ett sätt som **till viss del/relativt väl/väl** utvecklar samtalen och diskussionerna. Dessutom förbereder och genomför eleven muntliga framställningar med **i huvudsak fungerande/fungerande/väl fungerande** struktur, innehåll och **viss/relativt god/god** anpassning till syfte, mottagare och sammanhang.*

Formuleringarna i andra stycket i betygskriterierna riktar lärarens fokus mot kvaliteten i elevens sätt att uttrycka sig skriftligt.

Årskurs 6:

*Eleven skriver olika slags texter med **begripligt/relativt tydligt/tydligt** innehåll, i huvudsak **fungerande/fungerande/väl fungerande** struktur och **viss/relativt god/god** språklig variation. Eleven följer grundläggande regler för stavning, meningsbyggnad och ordböjning med **viss/relativt god/god** säkerhet.*

Årskurs 9:

*Eleven skriver olika slags texter med **viss/relativt god/god** språklig variation, i huvudsak **fungerande/fungerande/väl fungerande** struktur och innehåll samt **viss/relativt god/god** anpassning till texttyp, syfte, mottagare och sammanhang. Eleven följer grundläggande regler för språkriktighet med **viss/relativt god/god** säkerhet.*

De två första styckena handlar om elevens förmåga att kommunicera såväl i tal som i skrift samt om att anpassa språket efter olika sammanhang. I det första stycket beskrivs de muntliga aspekterna av kommunikationen och i det andra stycket beskrivs de skriftliga. Bedömningen grundas på observationer av samtal och muntliga framställningar samt på elevtexter av olika slag.

Den inledande formuleringen i det första stycket fokuserar på elevens förmåga att samtala. I bedömningen kan läraren ta hänsyn till i vilken grad eleven samspelar med andra. Det kan handla om att lyssna på andra elevers inlägg och besvara dessa eller bjuda in andra elever att delta i samtalet genom att exempelvis ställa frågor.

Både i årskurs 6 och 9 är formuleringarna i de två inledande styckena avsedda att rikta bedömningen mot elevens planerade och bearbetade muntliga och skriftliga framställningar, och i vilken grad de kännetecknas av fungerande struktur och innehåll samt anpassning till syfte, mottagare och sammanhang. Skrivningen omfattar också en bedömning av i vilken grad elevens texter kännetecknas av språklig variation.

Formuleringen i årskurs 6 riktar lärarens fokus mot elevens förmåga att följa grundläggande regler för stavning, meningsbyggnad och ordböjning.

Formuleringen i årskurs 9 fokuserar på elevens förmåga att följa grundläggande regler för språkriktighet på ett sätt som gör att texten fungerar i sitt sammanhang. I bedömningen av kvaliteten på elevens framställningar kan läraren till exempel beakta med vilken grad av precision och tydlighet eleven framför sitt budskap i tal eller skrift.

Förståelse av jiddisch i tal och skrift

Det tredje stycket i betygskriterierna riktar lärarens bedömningsfokus mot elevens förmåga att läsa och analysera olika slags texter. Det sammanfattande uttrycket *olika texter* kan omfatta alla slags texter som anges i det centrala innehållet och som behandlas i undervisningen, såväl skönlitteratur som sakprosatexter.

Årskurs 6:

*Eleven läser olika texter med **visst flyt/relativt gott flyt/gott flyt** och visar **grundläggande/god/mycket god** läsförståelse. Eleven för*

enkla/utvecklade/välutvecklade resonemang om tydligt framträdande budskap i olika texter.

Årskurs 9:

*Eleven läser olika texter med **flyt/gott flyt/mycket gott flyt** och visar **grundläggande/god/mycket god** läsförståelse. Dessutom tolkar och för eleven **enkla/utvecklade/välutvecklade resonemang om budskap i olika texter.***

Läsning omfattar både förmågan att avkoda skriftspråk, här uttryckt som att läsa med flyt, och förmågan att förstå det skriftspråkliga innehållet. Läsning är en produkt av två grundläggande färdigheter: avkodning och språklig förståelse. Båda komponenterna är viktiga. Avkodning är de tekniska aspekterna av läsning, det vill säga att kunna göra om rader av bokstäver till ord, medan med språkförståelse menas språklig förståelse på ord- och meningsnivå samt på pragmatisk nivå. Styckets första mening riktar lärarens bedömning mot elevens förmåga att förstå det skriftspråkliga innehållet. Formuleringarna, i både årskurs 6 och 9, riktar bedömningen mot elevens förmåga att läsa olika texter. Det kan till exempel handla om i vilken utsträckning eleven återger innehållet så att det viktigaste framgår och presenterar innehållet på ett i sammanhanget relevant sätt.

Nästa mening fokuserar på elevens förmåga att analysera olika texter. Bedömningen kan grundas på muntliga eller skriftliga resonemang och formuleringen syftar här på innehållet i resonemanget. Språkliga aspekter av elevens muntliga och skriftliga framställningar bedöms utifrån andra delar av betygskriterierna. Betygskriterierna i årskurs 6 utgår från att eleven resonerar om tydligt framträdande budskap i texterna, medan eleven i årskurs 9 kan förväntas föra resonemang om texternas budskap utifrån olika aspekter. I bedömningen av kvaliteten på elevens resonemang kan läraren ta hänsyn till i vilken utsträckning de grundar sig på basala och övergripande iakttagelser eller djupare och mer specifika resonemang. Formuleringen rymmer också möjligheter för läraren att bedöma i vilken utsträckning resonemanget är subjektiva och allmänt hållna, samt i vilken utsträckning eleven belyser flera olika aspekter och baserar sina resonemang på tydliga argumentationer och tankegångar.

Kunskaper om sociala, historiska och kulturella företeelser i miljöer där språket används

Formuleringarna i det fjärde stycket i betygskriterierna avser att rikta lärarens bedömningsfokus mot kvaliteten i elevens kunnande om samhälle, historia och kultur. Språkliga aspekter bedöms utifrån andra delar av betygskriterierna.

Årskurs 6:

*Eleven ger **enkla/utvecklade/välutvecklade** exempel på sociala, historiska och kulturella företeelser som berör judar.*

Årskurs 9:

*Eleven för **enkla/utvecklade/välutvecklade** resonemang om företeelser, levnadsvillkor och samhällsfrågor som berör judar.*

För årskurs 6 är avsikten med formuleringen i det här stycket att rikta bedömningen mot i vilken utsträckning eleven identifierar exempel som handlar om sociala, historiska och kulturella företeelser. I årskurs 9 breddas formuleringen så att lärare väger in elevens resonemang kring företeelser, levnadsvillkor och samhällsfrågor. I bedömningen kan läraren ta hänsyn till aspekter som rör i vilken utsträckning eleven kommenterar och resonerar om traditioner och kulturella uttrycksformer. Läraren kan också beakta i vilken grad elevens resonemang grundar sig på basala och övergripande iakttagelser eller djupare och mer specifika kunskaper om de företeelser, levnadsvillkor och samhällsfrågor som berör judar i dag med utgångspunkt i historia och kulturarv.

Kunskaper om språkets ursprung, utveckling och nutida status

I det femte stycket är fokus i bedömningen riktad mot elevens kunskaper om språkets ursprung, utveckling och nutida status. Språkliga aspekter bedöms utifrån andra delar av betygskriterierna. Detta stycke finns endast i betygskriterierna i årskurs 9.

Årskurs 9:

*Eleven visar **grundläggande/goda/mycket goda** kunskaper om jiddischens ursprung, utveckling och språkets ställning i Sverige.*

Innehåll som har beröringspunkter med språkets ursprung, utveckling och status innefattas i skrivningar under kunskapsområdet om kultur i de lägre årskurserna, men det är först i årskurs 9 eleverna förväntas visa kunskaper inom detta område. Bedömningen kan grundas på muntliga eller skriftliga underlag och är avsedd att omfatta de delar i det centrala innehållet som berör jiddischens ursprung, utveckling och framtid i Sverige, jiddischkulturens villkor i relation till majoritetssamhället under olika tider samt organisationer som arbetar för att främja jiddisch och jiddischkulturen.

Betygskriterierna i årskurs 6 och 9 inom ramen för jiddisch som andraspråk

Betygskriterierna inom ramen för jiddisch som andraspråk relaterar till den gemensamma europeiska referensramen för språk (GERS) som beskriver språkfärdigheter från nybörjarnivå till avancerad nivå: A1, A2, B1, B2, C1 och C2.

Betygskriterierna inom ramen för jiddisch som andraspråk är uppbyggda enligt samma principer som betygskriterierna i ämnet moderna språk. Förutom att kursplanen knyter an till färdighetsnivåerna i GERS, så har referensramen också använts som inspiration till kursplanen i fråga om innehåll och ordval. Graden av likhet mellan GERS och kursplanen har noga övervägts vid framtagandet av kursplanen. Att likheten inte är större har att göra med skillnader i uppbyggnaden mellan svenska ämnesplaner och GERS som påverkar såväl omfattningen som konstruktion av mål och betygskriterier. Läs mer om GERS i "Gemensam

europisk referensram för språk” och ”Europisk språkportfolio”. Samtliga dokument finns tillgängliga på Skolverkets webbplats.

Betygskriterierna är indelade i fyra stycken i årskurs 6 och fem stycken i årskurs 9.

- Det första stycket utgår huvudsakligen från det tredje långsiktiga målet som handlar om förmåga att förstå språket i tal och skrift, men har även bäring mot det första långsiktiga målet som handlar om textproduktion och kommunikation.
- Det andra stycket utgår från de två första långsiktiga målen som handlar om muntlig och skriftlig produktion.
- Det tredje stycket utgår också från de två första långsiktiga målen som handlar om muntlig och skriftlig interaktion.
- Det fjärde stycket utgår från det fjärde långsiktiga målet som handlar om sociala, historiska och kulturella företeelser.
- Det femte stycket utgår från det femte långsiktiga målet som handlar om språkets ursprung, utveckling och nutida status.

Av punkterna ovan framgår att relationen mellan mål och betygskriterier inte är ett enkelt ett till ett-förhållande. Strukturen mellan mål och betygskriterier understryker betydelsen av en helhetsbedömning vid betygssättning. Uppdelningen nedan är gjord för att tydliggöra olika aspekter av bedömningen.

Förståelse av jiddisch i tal och skrift

Betygskriteriernas första stycke (som återges ovan) riktar lärarens bedömningsfokus mot elevens förståelse av jiddisch i tal och skrift. Orden *lyssnar* och *läser* är avsedda att tydliggöra utgångspunkten för bedömning av receptiv förmåga.

Årskurs 6:

*Eleven lyssnar, och förstår **vanliga ord och enkla fraser/huvudsakligt innehåll och tydliga detaljer/huvudsakligt innehåll och väsentliga detaljer** i tydligt talat, enkelt språk i långsamt tempo om vardagliga och välbekanta ämnen. Eleven läser, och förstår **vanliga ord och enkla fraser/huvudsakligt innehåll och tydliga detaljer/huvudsakligt innehåll och väsentliga detaljer** i korta, enkla texter om vardagliga och välbekanta ämnen. Eleven hittar enkel information i anvisade muntliga och skriftliga källor samt använder **på ett delvis relevant sätt/på ett relevant sätt/på ett relevant och effektivt sätt** det valda materialet i sin egen produktion och interaktion.*

Årskurs 9:

*Eleven lyssnar samt förstår och tolkar **det mest väsentliga/huvudsakligt innehåll och tydliga detaljer/helheten och väsentliga detaljer** av innehållet i tydligt talat, enkelt språk i lugnt tempo om vardagliga och välbekanta ämnen. Eleven läser samt förstår och tolkar **det mest väsentliga/huvudsakligt innehåll och tydliga detaljer/helheten och väsentliga detaljer** av innehållet i enkla texter om*

*vardagliga och välbekanta ämnen. Eleven väljer enkel information från ett avgränsat urval av muntliga och skriftliga källor samt använder **på ett delvis relevant sätt/på ett relevant sätt/på ett relevant och effektivt sätt** det valda materialet i sin egen produktion och interaktion.*

Uttrycket *förstå och tolka* skapar utrymme för läraren att låta eleven visa sin förståelse på olika sätt. Uttrycket innebär att förståelse av det språk som eleverna hör eller läser handlar både om bokstavlig betydelse och den innebörd det får i sitt sammanhang. För nybörjare i språket torde betoningen naturligt ligga på förståelse av den bokstavliga betydelsen. I takt med att eleven vidgar sin språkliga repertoar ökar behoven av att tolka innebörder i språket. I modersmål som nationellt minoritetsspråk inom ramen för andraspråk, förekommer därför *förstå* ensamt i betygskriterierna i årskurs 6. I årskurs 9 är uttrycket *förstå och tolka* tänkt att uppfattas som en helhet. Formuleringen är också tänkt att ge uttryck för att de flesta sammanhang som avser att visa elevens förståelse innehåller båda dimensionerna.

De värdeord i betygskriterierna i årskurs 9 som beskriver hur god elevens förståelse är uttrycker både kvantitet och kvalitet. För att kunna bedöma kvantitet, som i många kurser beskrivs med uttrycken *huvudsakligt innehåll, tydliga detaljer* eller *väsentliga detaljer*, kan läraren vara betjänt av att själv analysera och värdera det innehåll som eleven har visat förståelse av.

Det första stycket avslutas med en formulering som handlar om hur verkningsfullt eleven kan integrera material som eleven har läst och hört på jiddisch i sin egen produktion och interaktion. I betygskriterierna kallas sådant material även *källor*. En förutsättning för att kunna använda ett material är att eleven också väljer vad hon eller han vill inkludera. Här finns progression från enkel information i anvisade källor i betygskriterierna i årskurs 6 till enkel information från ett avgränsat urval av källor. I bedömningen ska läraren beakta sambandet mellan det valda materialet och elevens produktion och interaktion.

Förmåga att formulera sig och kommunicera i tal och skrift, urskilja språkliga strukturer och följa språkliga normer

Förmåga att anpassa språket efter olika syften, mottagare och sammanhang

Årskurs 6:

*I muntliga framställningar av olika slag formulerar sig eleven **enkelt och begripligt med enstaka ord och fraser/enkelt och relativt tydligt med fraser och meningar/enkelt, relativt tydligt och till viss del sammanhängande**. I skriftliga framställningar av olika slag formulerar sig eleven **enkelt och begripligt med enstaka ord och fraser/enkelt och relativt tydligt med fraser och meningar/enkelt, relativt tydligt och till viss del sammanhängande**.*

*I interaktion uttrycker sig eleven **enkelt och begripligt med enstaka ord och fraser/enkelt och begripligt med ord, fraser och meningar/enkelt och relativt***

tydligt med ord, fraser och meningar. Dessutom använder eleven strategier som i någon mån/i viss utsträckning underlättar och förbättrar interaktionen.

Årskurs 9:

*I muntliga framställningar av olika slag formulerar sig eleven **enkelt och begripligt med fraser och meningar/enkelt, relativt tydligt och till viss del sammanhängande/i någon mån varierat, relativt tydligt och relativt sammanhängande**. I skriftliga framställningar av olika slag formulerar sig eleven **enkelt och begripligt med fraser och meningar/enkelt, relativt tydligt och till viss del sammanhängande/i någon mån varierat, relativt tydligt och relativt sammanhängande**.*

*I interaktion uttrycker sig eleven **enkelt och begripligt med ord, fraser och meningar/enkelt och relativt tydligt med ord, fraser och meningar/relativt tydligt med ord, fraser och meningar** samt i någon mån anpassat till syfte, mottagare och situation. Dessutom använder eleven strategier som underlättar och förbättrar interaktionen.*

Andra och tredje stycket beskriver elevens förmåga att formulera sig och kommunicera i tal och skrift. I det andra stycket riktas uppmärksamheten mot produktiva delar av elevens kommunikation. Dessa kallas i betygskriterierna för *framställningar*. En muntlig eller skriftlig framställning kännetecknas av att eleven formulerar sig till en eller flera personer och att det finns eller har funnits möjlighet för eleven att tänka igenom språk och innehåll. Uttrycket *formulerar sig* är avsett att i någon mån förstärka intrycket av just möjligheten att tänka efter. Hur en sådan möjlighet utformas beror på vad läraren bedömer bäst kan ge en rättvisande bild av elevens kunskap i en viss situation. Muntliga framställningar förekommer både som en del av samtal och i form av anföranden.

I betygskriterierna anges att både de muntliga och skriftliga framställningarna ska vara av *olika slag*. Här finns en uppenbar koppling till de slag av produktion och interaktion som framgår i det centrala innehållet. Hur många av dessa som ska ingå i underlaget vid betygssättning avgörs av undervisande lärare. Det är också läraren som avgör vilka sammanhang som framställningarna ska ha tillkommit i för att ge en rättvisande bild av elevens kunskaper, till exempel framställningar producerade vid ett enskilt tillfälle och framställningar som genomgått bearbetning. Detta tillsammans med de val av ämnen som läraren gör med hjälp av kommunikationens innehåll skapar olika slag av framställningar.

Stycket beskriver inledningsvis framställningarnas språkliga bredd och precision. Vid bedömningen kan läraren beakta framställningarnas ord och uttryck, grammatiska strukturer och meningsbyggnad. Läraren kan beakta i vilken grad eleven kan knyta samman sats och meningar med textbindningar av olika slag. Läraren kan även väga in hur oklarheter och fel påverkar framställningarna och hur uttalet påverkar möjligheten att följa och ta till sig innehållet. Språklig korrekthet nämns dock inte uttryckligen. Detta har att göra med att det centrala i bedömningen är att synliggöra vad eleven kan snarare än vad eleven inte kan. Avsikten är att undvika en bedömning som handlar om hur många fel eleven får

göra för ett visst betyg. Lärarens bedömning hänger även ihop med sammanhangets svårighetsgrad.

I det tredje stycket riktas uppmärksamheten mot interaktiva delar av elevens kommunikation. Interaktion i de GERS-relaterade ämnena kännetecknas av att en elev växlar mellan produktion och reception i samspel med en eller flera andra personer. Eleven behöver också vara beredd på att ta emot och bemöta reaktioner på det som eleven själv uttryckt. Stycket omfattar endast de kvaliteter och graderingar som är särskilt relevanta vid bedömning av interaktion.

Styckets inledande del handlar om i vilken utsträckning eleven kan göra sig förstådd och hur smidigt eleven uttrycker sig i interaktion. Vid bedömningen kan läraren beakta hur exempelvis ord och fraser, meningsbyggnad och textbindning påverkar interaktionerna. I betygsriterierna för betyget C i årskurs 6 framgår i det tredje stycket att eleven behöver kunna uttrycka sig *enkelt och begripligt med ord, fraser och meningar* i interaktion, men *enkelt och relativt tydligt med fraser och meningar* i framställningar som återfinns i det andra stycket i betygsriterierna. Skillnaden har att göra med att det finns mycket i interaktionen i sig som underlättar för deltagarna att skapa tydlighet. Budskapen kan till exempel stödjas av gester och andra signaler, och mycket behöver inte förklaras för att ändå bli tydligt. Tanken är därför att det inte är lika svårt för en språkanvändare att skapa tydlighet i interaktioner som i framställningar.

Det tredje stycket rymmer även en bedömning av i vilken grad eleven anpassar språket efter olika syften, mottagare och sammanhang i betygsriterierna för betyget A i årskurs 9. Där framgår det att eleverna uttrycker sig även *i någon mån anpassat till syfte, mottagare och situation*. I bedömningen kan läraren beakta i vilken utsträckning frågor, följdfrågor eller annan respons påverkar interaktionerna. Stycket avslutas med en formulering som riktar bedömningsfokus mot i vilken grad interaktionerna underlättas och förbättras av elevens strategier. Exempel på några sådana återfinns i det centrala innehållets kunskapsområden ”Läsa och skriva” samt ”Tala, lyssna och samtala”.

Detta stycke om interaktion och det föregående om framställningar kan beroende på sammanhang användas tillsammans eller var för sig för att bedöma elevens förmåga att kommunicera och anpassa språket i tal och skrift.

Kunskaper om sociala, historiska och kulturella företeelser i miljöer där språket används

Formuleringarna i det fjärde stycket i betygsriterierna avser att rikta lärarens bedömningsfokus mot kvaliteten i elevens kunnande om samhälle, historia och kultur. Språkliga aspekter bedöms utifrån andra delar av betygsriterierna.

Årskurs 6:

Eleven ger enkla/utvecklade/väluvecklade exempel på sociala, historiska och kulturella företeelser som berör judar.

Årskurs 9:

Eleven för enkla/utvecklade/välutvecklade resonemang om företeelser, levnadsvillkor och samhällsfrågor som berör judar.

För årskurs 6 är avsikten med formuleringen att rikta lärarens bedömningsfokus mot i vilken utsträckning eleven identifierar exempel som handlar om sociala, historiska och kulturella företeelser. I årskurs 9 breddas formuleringarna så att läraren väger in elevens resonemang kring företeelser, levnadsvillkor och samhällsfrågor. I bedömningen kan läraren ta hänsyn till aspekter som rör i vilken utsträckning eleven kommenterar och resonerar om traditioner och kulturella uttrycksformer. Läraren kan också beakta i vilken grad elevens resonemang grundar sig på basala och övergripande iakttagelser eller djupare och mer specifika kunskaper om de företeelser, levnadsvillkor och samhällsfrågor som berör judar i dag med utgångspunkt i historia och kulturarv.

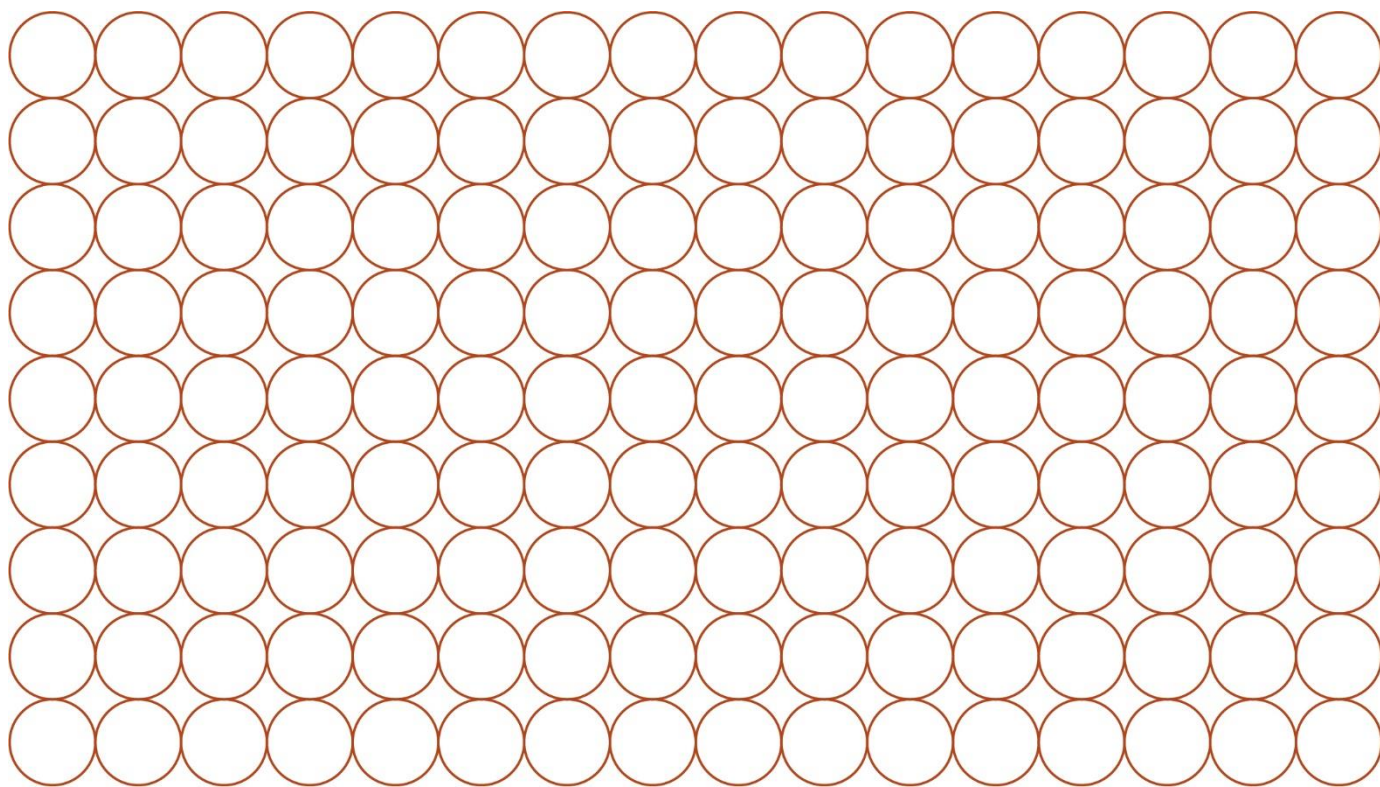
Kunskaper om språkets ursprung, utveckling och nutida status

Det femte stycket i betygskriterierna finns endast i årskurs 9 och avser att rikta lärarens bedömningsfokus mot elevens kunskaper om jiddischens ursprung, utveckling och ställning i Sverige. Språkliga aspekter bedöms utifrån andra delar av betygskriterierna.

Årskurs 9:

*Eleven visar **grundläggande/goda/mycket goda** kunskaper om jiddischens ursprung, utveckling och språkets ställning i Sverige.*

Innehåll som har beröringspunkter med språkets ursprung, utveckling och status innefattas i skrivningar under kunskapsområdet om kultur i de lägre årskurserna, men det är först i årskurs 9 som eleverna förväntas visa kunskaper inom detta område. Bedömningen kan grundas på muntliga eller skriftliga underlag och är avsedd att omfatta de delar i det centrala innehållet som berör jiddischens ursprung, utveckling och framtid i Sverige, jiddischkulturens villkor i relation till majoritetssamhället under olika tider samt organisationer som arbetar för att främja jiddisch och jiddischkulturen.

Skolverket

www.skolverket.se